

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

FILOZOFIE A NÁBOŽENSTVÍ

*„Je těžké si představit, jak by lidský duch mohl fungovat bez přesvědčení, že ve světě existuje cosi neomezitelně reálného, a nelze si představit, že by se mohlo zrodit vědomí, aniž bychom sklonům a zkušenostem člověka udělili nějaký význam. Vědomí určitého reálného a smysluplného světa je úzce spjato s objevem posvátného. Ve zkušenosti posvátného uchopil lidský duch rozdíl mezi tím, co se jeví jako skutečné, mocné, bohaté a smysluplné, a tím, co tyto vlastnosti postrádá, totiž chaotickou a nebezpečnou záplavou věcí, které se objevují a mizí nahodile a beze smyslu. „Posvátné“ je zkrátka prvek ve struktuře vědomí, a nikoli stadium v dějinách tohoto vědomí. **Žít jako lidská bytost** je na nejarchaičtějších úrovních kultury samo o sobě **náboženským aktem**, neboť výživa, pohlavní život a práce mají hodnotu svátosti. Jinak řečeno, být či spíše stát se člověkem znamená být „náboženský“.“*

Mircea Eliade: Stesk po počátku

*„Všechny mytologie mají jedno společné východisko: božský klid, kterému jsme se vzdělili, se jednou vrátí. Je docela možné, že člověk opravdu kdysi žil tím jediným blaženým životem: ve věčné přítomnosti. Po stovky miliónů let žil jako každé jiné zvíře požehnané neschopností dělat si starosti. Samozřejmě zažíval nepříjemné situace, jako je hlad, strach či zranění, tak jako divoká zvířata. Teprve až se vyvinul mozek, schopný přemýšlet o tak problematických záležitostech, jako je smysl života a smrti, mohlo dojít k „vyhnání z ráje“, které je opakovaně popisováno jako výsledek špatné volby. Tvor, jehož rozum není schopen učinit rozhodnutí, nemůže volit špatně. Teprve nabytím schopnosti volit bylo vyhnání možné, a blažená nevinnost, neschopnost volit špatně, pominula. Ne v důsledku špatné volby, ale v díky samotné možnosti volby. **Není těžké si představit, že se miliony let strávené v nevinnosti hluboce vtiskly do našich dlouhodobých očekávání. Snad proto máme neustále pocit, že nám jednou ta blažená nevinnost byla vlastní.**“*

Jean Liedloffová: Koncept kontinua

„V lednu pracovali novicové v lese u jezera. Byla to poklidná a uspokojující scénérie a já jsem měl na mysli verš jednoho graduálního žalmu: Montes in circuitu eius, et Dominus in circuitu populi sui. Jeruzalém obklopují hory: tak je Hospodin kolem svého lidu nyní i navěky.

Byla to pravda. Byl jsem v úkrytu jeho ochrany. Obklopoval mě neustále dílem své lásky, moudrosti a svého milosrdenství. A tak to bylo i dál, den za dnem, rok za rokem. Někdy jsem se zanášel problémy, které vypadaly obtížné a veliké, ale když pominuly, odpovědi, nad nimiž jsem si tolik nalámal hlavu, stejně nebyly k ničemu, protože celou dobu, mimo hranice mého

vidění a chápání, Bůh pro mě tiše a nevnímátně celou věc vedl a vetkal řešení do látky mého vlastního života, do podstaty a existence, tím moudrým, nepochopitelným působením své Prozřetelnosti.“

Thomas Merton: Sedmistupňová hora

„Cožpak příběhy, kromě toho, že se dějí, že jsou, také něco říkají? Nemusím snad zdůrazňovat, že jsem člověk veskrze strážlivý. Ale snad ve mně přece jen zůstalo něco z iracionálních pověr, například právě tohleto podivné přesvědčení, že veškeré životní příběhy, které mne potkávají, mají navíc nějaký smysl, něco znamenají; že život svým vlastním příběhem něco o sobě vypovídá, že nám postupně zrazuje nějaké své tajemství, že před námi stojí jako rébus, jehož smysl je třeba vyluštit, že příběhy, které ve svém životě žijem, jsou mytologií toho života a že v té mytologii je klíč k pravdě a k tajemství. Že je to klam? Je to možné, je to dokonce pravděpodobné, ale nemohu se zbavit té potřeby, i kdyby nebyla ničím než potřebou jakéhosi hraní (jako je hraním luštění rébusů).

Milan Kundera: Žert

Náboženství (podle „Lexikon für Theologie und Kirche“)

- je způsob lidské existence ve vztahu k poslednímu Smyslu a Základu, který se týká významu jsoucna v celku i všech jeho částí.

Náboženství tedy zahrnuje:

- **vztah** – fides qua creditur (věřím někomu, něčemu),
- **výklad světa** – fides quae creditur (věřím v někoho, něco).

Funkce náboženství (podle Karla Jasperse)

- **vyjasnění existence** (vlastního "já")
- **orientace** (porozumění světu)
- **transcendence** (zakotvení "já" a světa ve Smyslu a Základu)

Tyto funkce plní filozofie i náboženství, ale z různých pozic:

- **filozofie** ze zkušenosti a rozumem
- **náboženství** z víry ve zjevení

Zjevení

V existenciální vazbě se zakouší, že Smysl a Základ se svobodně stal zjevným, toto zjevení je něčím, co si člověk nevymyslel, nač člověk pouhou zkušeností a rozumem nestačí. Víra je chápána jako boží dar.

Slovníček

- **Animismus** - vše má duši.
- **Totemismus** - uctívání tabuizovaného zvířete, s nímž se člověk nebo pospolitosť ztotožňuje
- **Monoteismus** - víra v jednoho Boha založená na zjevení
- **Polyteismus** - víra ve více bohů
- **Panteismus** - víra, že celý vesmír je božský
- **Ateismus** - popírání existence boha
- **Magie** - snaha ovládat božské síly a rozkazovat jim
- **Deismus** - víra v Boha Stvořitele založená na rozumu a odmítající zjevení, filozofická víra v Boha

„Praví Hospodin: Nevzpomínejte na to, co bylo, a po pradávném se neohlížejte. Hle, já činím nové, a to nové se už zjevuje. Cožpak to nevidíte? (Iz 43,18)

Už v novém zákoně, kanonizované sbírce své nejstarší literatury, se jeví křesťanství jako jeden z orientálních náboženských směrů pronikajících do helenistického prostředí. Takových náboženství bylo v pozdní antice víc. Společnost se k nim chovala tolerantně, dokonce s nimi sympatizovala, dokonce jim dávala přednost před odumírajícím státním kultem oficiálních božstev. Nicméně křesťanství ji dráždilo. Bylo touto společností spontánně a zdánlivě neodůvodněně obviňováno z ateismu a jako ateismus často krutě pronásledováno.

Dnes možná stojíme před zánikem institucionalizovaného a zideologizovaného křesťanského náboženství. A ateismus zdá se být pro křesťanství právě jedním z největších nebezpečí. Ve své institucionalizaci a mytologizaci dosáhlo křesťanství pozoruhodných výsledků. Žádné monoteistické náboženství nemělo tak dokonale propojenou hierarchickou strukturu, tak systematicky promyšlenou teologii žádná archetypická mýtická událost nebyla tak dokonale očištěna od naivity a nebezpečné poezie jako spásná událost ukřižovaného a zmrtvýchvstalého boha - Krista. A naopak žádné mystérium nemělo formu tak dokonale všeuměleckou, a přitom natolik vycházející vstříc folklóru, jako svátostné obřady křesťanské. Ale tato věky vyžralá, a dnes přežralá slupka vždycky v sobě tajila nezničitelné jádro, které jako by s tím vším nemělo mnoho společného; jehož osudem bylo v skrytosti dozrát, aby snad právě dnes mohlo vydat plod; podle textu jedné z posvátných křesťanských knih: "Zrno pšeničné, kteréž padne do země, neumře-li, samo zůstane. Umře-li pak, mnohý užitek přinese."

Tímto jádrem je na světě zcela nové slovo, život a smrt Ježíše Nazaretského, jeho životní postoj a smýšlení, s nímž bylo oficiální církevní křesťanství přes všechny reformy a reformace vždycky v rozporu. Tento Ježíš není vůbec mýtický hrdina ani božstvo. Ježíš Nazaretský byl mladý židovský laik, posedlý očekáváním nového věku, kterému říkal království boží. Pro toto království boží se rozešel se svým národním a náboženským prostředím. K nepřekonatelnému pohoršení společnosti, v níž vyrostl, se solidarizoval s těmi, které tato společnost ze sebe vyvrhla: se Samaritány, s malomocnými, s publikány, s nevěstkami. Porušoval ostentativně základní příkazy svého náboženství. Dokonce problematizoval potřebu kultu v chrámu, náboženském, kulturním a politickém centru židovství, a klidně se smířil s možností jeho zániku. Tím vším rozdráždil představitele svého národa a náboženství tak, že cítili povinnost ho právě v zájmu národa a náboženství zlikvidovat.

Když třicetiletý Ježíš na kříži umíral, umíral zcela opuštěn jako ten, jehož nelze ničím utěšit. V nelidské bolesti a ve smrtelné úzkosti křičel, že ho Bůh zavrhl. Neboť takto je nutno chápat jeho výkřik "Elói elói lema sabachthani". Otřesný dojem, kterým působí Ježíšova smrt, zcela prostá heroismu a vznešenosti a navenek postrádající jakýkoli aktuální smysl. Je historicky i psychologicky nevysvětlitelné, proč touto smrtí všechno neskončilo; proč se hned po ní učedníci, kteří Ježíše zapřeli a opustili, vzpamatovali do té míry, že v ní viděli počátek - že pro ně Ježíš nezemřel, ale stal se přítomným a ustavičně živým. Nejstarší křesťanský teolog Pavel z Tarsu chápe událost smrti Ježíšovy asi dvě desetiletí po tom, co se stala takto: "Neposlal mne Kristus kázat v moudrosti řeči, aby nebyl vyprázdňen jeho kříž. Neboť když v moudrosti boží nepoznal svět skrze moudrost Boha, zalíbilo se Bohu skrze bláznovské kázání spasit ty, kdo věří. Židé zajisté znamení žádají a Řekové hledají moudrost. My pak kážeme Krista ukřižovaného, Židům pohoršení, Řekům bláznovství; ale nám, kteří jsme uslyšeli výzvu, boží moc a boží moudrost. Neboť bláznovství boží je moudřejší než lidé a bezmocnost boží je silnější než lidé." Přes starobylý slovník je v tomto textu tak, jak je vůbec možno, přesně vysloveno ono jádro, které je zrnem hořčičným a kvasem a nemůže být udupáno nepřáteli, ani dobře ukryto přáteli, kteří nahlízejí jeho absurditu.

Tento základ křesťanství je neslýchaný paradox, který záleží v nepřekonatelném rozporu mezi moudrostí lidskou a bláznovstvím božím: mezi tím, co člověk může, a tím, k čemu je vyzván. Neboť člověk je determinován vším možným, především svým lidstvím, a jako takový je vyzván k tomu, co Ježíš nazýval království boží; k něčemu, co ho naprosto přesahuje, co je zcela nové, neplánovatelné a nepředvídatelné, co převyšuje všechno lidské pomyšlení. Jestliže tedy člověk tuto výzvu uposlechne, musí ztroskotat, jako ztroskotal Ježíš, nebo selhat, jako selhali jeho učedníci, především první z nich, Petr. Ale toto ztroskotání je pro křesťana právě jediným "Slovem božím". Věří, že budoucnost se neotvírá tam, kde je zajištěnost bohatstvím, nebo mocí, nebo moudrostí; budoucnost se otvírá právě v tomhle bláznivém riziku a v těchto ztroskotáních, dokonce v těchto selháních, jsou-li vyznána ve světle pravdy. Neboť podle Ježíše budoucnost nemají ti, kdo jsou bohatí, ale ti, kdo jsou chudí. Budoucnost nemají ti, kdo se smějí, ale ti, kdo pláčejí; ne ti, o nichž se mluví dobře, ale ti, o nichž se mluví špatně. Budoucnost nemají ti, kdo jsou spravedliví, poslouchající Zákon, ale ti, kdo jsou hříšní, protože nestačí výzvě, kterou uslyšeli. Podle Ježíše právě utištěným a pomlouvaným a hříšným patří království boží. Bůh se totiž nemůže jinak prosadit, jeho království nepřichází jinak než v bláznovství a v bezmoci; tyto vlastnosti jsou v křesťanství právě božími atributy, zjevenými na Ježíši ukřižovaném, "člověku, který vydal sebe sama".

Teprve toto nahé křesťanství přináší světu spásu. Spása není jen v církvích; ty jsou tu proto, aby byl ukřižovaný a živý Ježíš zvěstován a dosvědčován; jestliže samy sebe

znevěrohodní, ztrácejí smysl své existence. Spása není v mystériích ani v určité teologie a etice. To všechno může být obnovováno nebo se proměňovat; nakonec nakonec to může vůbec zaniknout, být přežitkem a minulostí. Ale spása není ani v ničem jiném. Neboť každý člověk se zřekne budoucnosti a začne jednat nelidsky a nakonec bude přemožen smrtí, jestliže nechce přitakat základnímu paradoxu křesťanství: přijmout životní postoj a smýšlení Ježíšovo. Jestliže se zajistí moudrostí, mocí nebo bohatstvím a nevydá se všanc; jestliže nějak neriskuje život, nepopře a nepřekročí sám sebe. A co platí o jednotlivci, platí samozřejmě také o každém společenství a o každé společnosti. Naděje spásy je jenom tam, kde je duch Ježíšův, přičemž není důležité, zda je Ježíš jmenován. Neboť podle jeho slov "každý, kdo chce spasit svou duši, ten ji zahubí; ale každý, kdo ztratí svou duši, ten ji nalezne". A také jsme slyšeli, že je psáno: "Zrno pšeničné, které padne do země, neumře-li, samo zůstane; umře-li však, mnohý užitek přinese."“

Zdeněk Bonaventura Bouše: Paradox křesťamství

„Mnich Hotei neměl ambice nazývat se mistrem zenu. Vandroval s rancem, sbíral milodary. Ty pak rozdával dětem, které se k němu na ulicích sbíhaly. Měl jakousi pouliční školku.

Když potkal nějakého stoupence zenu, natáhl k němu vždy dlaň a pravil: „Dej mi měďák.“ A když byl vybidnut, aby se vrátil do kláštera a učil ostatní, vždy odvětil: „Dej mi měďák.“

Jednou ho uprostřed hry s dětmi vyrušil mistr, který šel okolo a zeptal se ho: „Jaký je význam zenu?“ – Místo odpovědi Hotei ihned složil svůj měch na zem. – „Co je tedy zpřítomněním zenu?“ zeptal se mistr ještě jednou. – Tehdy si Hotei hodil svůj sak opět přes rameno a šel dál svou cestou.“

Paul Reps: Kosti a svaly zenu

Seznam zdrojů:

ANZENBACHER A. *Úvod do filosofie*. 2. přeprac. vyd. Praha : Portál, 2004. 377 s. ISBN 80-7178-804-X.

BOUŠE Z. B. *Epilegomena*. 2. upr. vyd. Praha : OIKOYMENH 2000, 153 s. ISBN 80-86005-22-4

ELIADE M. *Dějiny náboženského myšlení I.* 1.vyd. Praha : OIKOYMENH, 1995. 429 s.

KUNDERA M. *Žert*. Brno: Atlantis, 2007, 366 s. ISBN 978-80-7108-287-3.

LIEDLOFFOVÁ J. *Koncept kontinua*. 1. vyd. Praha : Portál

MERTON T. *Sedmistupňová hora*. Brno: Cesta, 2002, 333 s. ISBN 80-7295-034-7.

REPS P. *Kosti a svaly zenu*. 1. vy. Olomouc : Votobia, 1996, 150 s., ISBN 80-7198-116-8